

Գրիգոր Զոհրապ

Մեղա՛ տեր

Ա

Առավան ժամերգությունը նոր կը սկսեր, մթության մեջ կորսված դեկտեմբերի առտու մը, ցուրտ ու խոնավ. կոչնակը օդին ու բութին մեջ կ'արձակեր իր ընդհատվող վայունը, մինչդեռ թափուր եկեղեցին պանդուխտ քահանային ձայնովը կ'արթննար, կը սարսռար իր քարակոփ պատերուն ու կամարներուն մեջ:

Տերտերը կ'երկնցներ իր աղոթքը, սպասելով բարեպաշտներուն որոնք չէին գար. վասն զի ո՞վ կու գար եկեղեցի, ձմեռ ու լուր օր մը, այս չլուսցող առավանցով:

Քահանան շուրջառը ուսին իր ժամերգությունը կը շարունակեր:

- Տեր զի բազում եղեն մեղք իմ և բազում անօրենությունք իմ:

Խուլ ու տարտամ ձայնով մը որ տիրող կես մթության կը հարմարեր, անտարբեր իր շուրջի միայնության, և անզգա ձայնագրի մը պես արտասանելով աղոթքին տուները. իրեն համար քսան տարվան սովորություն մը:

Շեռո երկրորդ սովեր մը տեսնվեցավ իր քովը. լուսարարն էր, այս որմերուն պահապանը, անոնց պես ամուր իր անտանելի պաշտոնին մեջ, սիրելով այս սովերները, այս լքումը և կամարներեն կախված, կամ ասրբերու պատկերներուն առջև հաստատված կանթեղները, որոնք իր հիվանդագին զավակներն էին գրեթե, փութալով անոնց քով, մեկեն մյուսին, անոնց շարունակ սպառելու մոտ կյանքը արժարժելով:

Քիչ քիչ մեկ երկու հոգի այ երևցան, ժամկոչը, հետո մուրացիկ ծերուկ մը իր փայտե գավազանին կոթնած. ու հետո երկու պանդուխտ որմնադիրներ, հագիվ քուններնուն արթնցած: Հիմա առտուն կը ճշտվեր. կանուխ գործի գացող բանվորներ կու գային խաչ մը հանելու դրան մոտ և հաշոդություն խնդրելու. ժամուն սովորական աղոթողները ասոնք:

Բ

Սարաֆը ուշ եկավ եկեղեցի այն առտու. Առավոտ լուսին կեսին միայն հասավ, ինք որ ամեն օր գայն ծայրե ծայր ըսելուն կը պարծենար:

Դուրսը տիրող ցուրտին հակառակ, քրտնաթոր մտավ ներս, ծանրաշարժ ու պարարտ մարմնին բեռան տակ շնչասպառ. երեսը խաչակնքեց, ծնրադրեց, ֆեսը վար առած, ցույց տալով յուրոտ ու հերաթափ գանկ մը. հետո բարձրածայն հառաչանք մը ելավ կուրծքին խորեն, խորեն.

- Մեղա՛ տեր:

Երբեք մեղա բառը այսքան ստույգ անձկությամբ, այսքան անկեղծ ապաշավի մը արտահայտության ձևով լսված չէր: Դասին մեջ չոքած սարաֆին կլոր մարմինը, ծռած գլուխը, կիսափակ աչքերը, ողորմելի ու գթության արժանի պատկեր մը կը ձևացնեին աստվածային գայրույթին տրամադրության տակ դրված. և ինք հանցանքին մեծությանը չափ այսպես անկեղծ գղջումի մը գալով միայն թողություն կ'ակրնկալեր կարծես, երբ՝ հետզհետե կը կրկներ մարող, սպասող ձայնով մը, առանց քաշվելու գինքը լսողներեն.

- Մեղա՛ տեր, մեղա՛ տեր:

Հետո, թեթևցած, ոտքի ելավ ու իր հաստ ձայնը՝ տերտերին ձայնին միացավ. ու լուռ եկեղեցին կ'ապշեր, կը խռովեր՝ ունկնդրելով այս մարդուն:

Ինքը՝ իր տանը մեջ ըլլալ կը թվեր. դասը, գավիթը, խորանը բուրբուղին իրն էին անշուշտ. ինք կ'ըսեր աղոթքը միայնակ, քահանայեն առաջ, բառերը հատիկ հատիկ, ամեն պարբերության նշանակությունն ու սրբությունը շեշտելով. պահ մը կը հոգներ, շունչ առնելու կը ստիպվեր, ու վայրկյան մը վերջը նորեն կը սկսեր,

ընդմիջելով քահանային անորոշ մրմունջը և ծուռ ծուռ նայելով անոր երեսը, երբ սոխալ մը սայրդեր կամ վարանում մը տեսներ նոր տուն մը սկսելու ատեն:

Վայրկյան մը նորեն կը մասնավորվեր իր աղոթքը, անհամար ծնրադրություններու խառնված, համբուրելով գետնի աղտն ու փոշին, ու լալագին և սրտաշարժ ձայնով մը վերադառնալով իր անձին.

- Մեղա՛ տեր:

Գ

Մարտիրոս աղան այսպես էր ամեն առտու, անպակաս եկեղեցիեն, իր ներկայությամբը ապահովելով եկեղեցիին բոլոր ծեսն ու արարողությանց կանոնավորությունը, և ոչ մեկուն փախուստի ճամփա չձգելով շարականներեն բառ մը պակաս կարդալու համար: Քահանան այս աշխարհականին բարեպաշտութենեն կը դալար. քարոզիչն ու թաղականփտրիուդը կ'ակնածեին իրմն և գյուղացին կը մեծարեր այս հավատացյալ աղան որ իր բոլոր հարստության հակառակ աղքատի մը պես խոնարհ ու աստվածավախ կը թվեր: Պոլիս, իր խանութին մեջ, Մարտիրոս աղա մեծագոր մարդ մըն էր: Հայր մայր չուներ, այլ հորեղբայրներու ու հորեղբոր որդիներու անհատնում շարք մը որոնք փոխն ի փոխ կու գային իր քով, սորվելու դրամ շահելու արհեստը, հաճախորդներու հետ վարվելու կերպերը, բայց գիշերները տունը սարաֆին հետ Եկեացեի կենալը աչք առնելով: Այսպես անոր մեյ մեկ մանրանկարները կը դառնային, Աստվածասիրությունը Դրամասիրության հետ հաշտեցնելու գաղտնիքը գտնելով:

Բայց անոնցմն ոչ մեկը աղային չափ հարստանալու հնարը կը տեսներ:

Իրենց ժառանգական վաշխատուի բոլոր ճարտարությամբը, ստակ փոխ տալու ձևով աշխարհ կողոպտելու բոլոր խորամանկությամբը, ոչ, այդ հարստության չէին կրցած տիրանալ, և ինքնիրեննին, երբ իրենց մեծավորին քով կեղծավորություն ընելե ու սպասավորի դիրք մը ունենալե տաղտկացած բերաննին բանային, կը հասկցվեր որ իրենց խելացի ազգականը ի'նչպիսի դեպքերն կրցած էր օգուտ քաղել:

Հայրենիքեն գրեթե բոքիկ եկավ Պոլիս, նիհար ու վատույժ պատանի որ խաներու, քարուկիր սենյակներու խոնավության մեջ ծառայությամբ հավաքած հինգ հարյուր դրուշով բացավ իր սարաֆի տուլապը, ճշմարիտ «տուլապ» մը գոր մինչև այն օրը ոչ ոք իրեն չափ վարպետությամբ դարձուցած էր: Իր հայրենի քաղքին մեջ գոր Մարտիրոս մեր երկրիը կը կոչեր, տիրացություն ըրած ու ժամասիրություն ժառանգած էր ադկե:

Իր աղքատության, որբության բոլոր թշվառությունները տիրացուի զգեստը հագնելով կը մոռնար, և աստուծո առջև, աստուծո տան մեջ, իր անկյալ դիրքեն կը բարձրանար հանկարծ ուրիշներու հավասար ըլլալու և իր ջերմեռանդությամբը գանոնք գերագանցելու չափ: - Եվ ի՞նչպես չսիրեր եկեղեցին ուր ո՛չ հարուստ ըլլալու, ո՛չ բախտավոր ըլլալու պետք կար աստուծո աչքին: Այսպես երջանիկ ապրեցավ քանի մը տարի, մտածեց որ երկինքին թագավորությունը տնանկներու հատկացված է ու մխիթարվեցավ իր ներկա չքավորութենեն: - Բայց երբ տասներորդ տարին թևակոխեց, բռնի Պոլիս դրկեցին զինքը մարդ ըլլալու համար, իբրև թե աղքատ ըլլալուն համար մարդ եղած չըլլար մինչև այդ ժամուն:

Իր տաժանելի ուղևորության միջոցին, հետո շոգենավին մեջ և մանավանդ Պոլսո մեջ, իր համոզումները, սփոփանքները անբավական մնացին:

Ո՛չ, այս մայրաքաղաքը երկրին չէր նմաներ բնավ: Ակնա տնակներուն երդիքը, գլուղացվոց շավարը, կիներու աղտոտ լաչակը չտեսավ հոս, նոր աշխարհ մը՝ նոր գաղափարներ արթնցուց. վայելքի պետքը դրամի պետքը ցուցուց: Իր բարեպաշտությունը որ մինչև այն ատեն անշահասեր էր, պահանջող, ուզան բերան դարձավ:

Մայր եկեղեցվո մեկ անկյունին մեջ քաշված՝ անհատնում աղոթքներու ու շարականներու քաղվածքով ստակ և դարձյալ ստակ ուզեց աստուծոմն. և իր աշխատության փոխարեն առած չնչին գումարները որոնք զինքը կը շլացնեին, աստվածային պարզեններ կը համարեր և իր աղոթքներուն վարձատրությունը:

Այսպես իր առևտուրը աստվածասիրության հետ խառնված մնաց. այն բոլոր առիթները ուսկից դրան շահելու կարելիությունը նշմարեց, իր օգտին համար աստուծո կողմն հատկապես կարգադրված նկատեց ու բան մը չհարցուց ա՛լ իր խղճին: Աստված իր ըրածը չէ՞ր գիտեր միթե:

Ե

Անգամ մը միայն տարակուսեցավ, վարանում մը զգաց: Անոր բարեպաշտ մարդու համբավեն խաբված, իր մահամերձ բարեկամներեն մեկը մեծ, շատ մեծ, իր շտեսածին չափ մեծ գումար մը ավանդ հանձնեց իրեն, մահվրնեն վերջը այդ գումարը ազգին ու իր ազգականներուն մեջ բաժնելու խնդիրքով. Մարտիրոս աղա նախ չհավատաց այս անակնկալ վստահության, հիվանդին անկողնին քով նստած, սենյակին դուռը գոց, նախ անդիմադրելի մարմաջ մը զգաց տեսնելով այդ գումարը գոր հիվանդը փոքրիկ սնտուկե մը կը հաներ. հետո հիվանդը հոն խղդելու և ստակները հափշտակելով փախչելու գաղափար մը ունեցավ, հիմարի գաղափար մը. բայց այս փորձությանց դիմադրեց. ի՛նչ հարկ անոնց. միթե աստված իր դեմը հանած չէ՞ր այս հիվանդը. ու աստուծո թողուց որ իր ուզածին պես տնօրինե ամեն բան: - Մարտիրոս աղա նախ դիմադրեց, շուգեց ընդունի այս ավանդը, ցած ձայնով, վախնալով որ դրան մոտ սպասող մեկը չըլլար ու իմանար այս ավանդի խնդիրը, հետո քիչ քիչ տկարացավ, ավանդին պայմանները հարցուց. նախ Է՛ն գլխավորը, տոկոս պիտի տա՞ր. ոչ, ըսավ հիվանդը, այն ատեն ա՛լ անձնատուր եղավ, ստացավ ավանդը, և աստվածանշունչեն հատվածներ բերավ մահամերձին ազգասիրությունը գովելու համար:

Չիվանդը մեռավ և հուղարկավորներուն մեջ Մարտիրոս աղա իր արցունքներովը անկեղծ ու անսահման կսկիծով մը ննջեցյալին ամենեն սրտակից բարեկամը համարվեցավ:

Չուղարկավորության տևած բոլոր միջոցին ամբողջ ճամփուն երկայնությամբը այս մեռած մտերիմին վրա խոսեցավ, բարենմասնությունները, պարկեշտությունը գովեց, անոր կյանքեն մասնավոր դեպքեր պատմեց և լացավ, մինչդեռ ուրիշներ, դագաղին ընկերանալով հանդերձ, իրենց քամիալին, քոնեշիմենթին, փիացաին խոսքերը կ'ընեին. Մարտիրոս աղա գայրացավ ու իբրե թե ինքը ըլլար այս

անճահ խոսակցությունը ընող, կսկծալի ձայնով մը գոչեց.

- Մեղա՛ տեր:

Մարդիկը լսեցին վայրկյան մը, քանի մը քայլ ալ ըրին լռությամբ. հետո մեկը, պասմախ վաճառական մը, շարունակեց իր խոսքը.

- Աճեմներուն պերաթները ձեռքե հանելու է:

Ձ

Մարտիրոս աղա անկե վերջը իր բարերարը նկատեց ննջեցյալը. թող չտվա՛վ որ մեկը գեշ ըսե անոր վրա. միթե այս մեծ հարստությունը անոր չէ՞ր պարտեր. ո՛չ, ապերախտ մարդ չէր. հետո այդ ավանդը յուրացնելու համար խորհեցավ ամիսներով. նախ ըսավ որ իրավունք չուներ ուրիշին ինչքը գողնալու. վերջը ինքնիրեն հարցուց թե ինչո՞ւ աստված իրեն հանձնել տվա՛վ այդ ավանդը և ոչ ուրիշի մը. այս հարցումը իր տարակույսները վանեց. աստված այս առիթը կը ներկայացներ իրեն հարստանալու համար, և ինք՝ իբրև խելացի մարդ՝ առիթեն օգուտ կը քաղեր, մինչդեռ անխելք մը այդ բանը չպիտի մտածեր. այսպես բացատրեց աստուծո կամքը և ճշմարիտ գոհունակությամբ մը ավելցուց.

- Կամք տյառն օրհնյալ եղիցի:

Անդին՝ ննջեցյալին ազգականները կարոտության, չքավորության մեջ կը մնային, անոր այրին Մարտիրոս աղային կը դիմեր պզտիկ օգնություն մը հայցելու համար, իբրև իր ամուսնին սրտակից բարեկամն:

Մարտիրոս աղա չզլացավ այդ օգնությունը, բայց այս դիմումը իր տարակույսները նորեն արթնցուց. պահ մը խորհեցավ որ ըրածը ճշմարիտ գողություն մըն էր. բայց ո՞ր մեղքը թողություն չստանար եթե մարդս մեղայի գա. ու այս հույսով, սարաֆը թախանձագին ներում մը խնդրեց.

- Մեղա՛ տեր:

Պահ մըն ալ ըսավ որ ազգականներուն դրամը տա քայց ազգին դրամը պահե.
Ի՞նչ է վերջապես ազգին դրամը. չէ՞ մի որ ուրիշ մը պիտի ուտեր:

Այս վարանումներով կը պահեր, այսինքն կը գործածեր ստակը որ իր ճարպիկ
ձեռքերուն մեջ արդյունաբեր կը դառնար, բարեբախտ դեպքերով կը
կրկնապատկվեր, այնքան որ այս հաջողությունը իր գողության արդարացումը
կ'ելլար և իր գոջման ընդունելի եղած ըլլալուն ապացույց, գոջում մը գոր սովոր էր
ա՛լ հայտնելու ամեն առթիվ, խորունկ հավատքի ձայնով մը.

- Մեղա՛ տեր:

1890